

УДК 330.837

Л.Б.Артеменко, PhD., Assoc., Prof.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна
«ЛЮДИНА ЕКОНОМІЧНА» ТА ЇЇ ЕВОЛЮЦІЯ

L.B. Artemenko

«ECONOMIK HUMAN» AND IT'S EVOLUTION

Складовою глобальних перетворень і трансформацій, що здійснюються в економіці і суспільстві, є принципово нові зміни у ролі, можливостях статусі, цінностях людини економічно активної.

Людина в економічній науці представлена як наукова абстракція, певна модель, яка є відправним пунктом, оскільки виступає своєрідним інструментом дослідження та аналізу співвідношення цілей агентів із стратегією та динамікою розвитку економічної системи. В сучасній економічній науці така модель не має однозначного визначення. Різні школи комбінують і наповнюють змістом її структуру, яка складається із трьох основних елементів: цілі; засоби їх досягнення; знання.

А. Сміт першим визначив поняття «Homo Economicus», де основними рисами людини вважав раціоналізм, намагання отримати максимальний результат із мінімальними витратами. Характерною особливістю кейнсіанської моделі є психологічні чинники, такі як схильність до заощаджень, перевага ліквідності, релігійні погляди.

Наприкінці XIX ст. засновник неокласичної школи А. Маршал зазначав, що «людина економічна» формується у процесі трудової діяльності та під впливом тих ресурсів, які вона створює в процесі праці, що наблизило його модель до реальних агентів виробництва – менеджерів. Інституціоналісти головним мотивом економічної поведінки людини визначали прагнення до підвищення соціального статусу (Т. Веблен, Г. Саймон, Д. Норт). На їх думку дії суб'єктів економічної діяльності розгортаються в економічному просторі, наповненому різноманітними інститутами – організаціями, правилами, традиціями, де мотивами поведінки можуть слугувати: самореалізація, творча діяльність, душевний комфорт, інстинкт майстерності та допитливості. Фактично інституціональний підхід заснований на міждисциплінарному аналізі соціологічного й економічного підходів. Порівнюючи «людину економічну» і «людину інституціональну», Г.Б. Клейнер підкреслював спрямованість цілей першої групи на максимізацію матеріальних благ, другої - на зміцнення свого стану і статусу в суспільстві [1, с.22].

Автори концепції, яку називають робочою моделлю людини (Ф.Хайек, Л.Мізес), акцентували увагу на комплексному підході, який враховує рівень усвідомленості та компетентності людини, її плани, реакцію на неочікувані результати. Існують й інші напрями «моделювання людини», які відрізняються один від одного різноманітними індивідуально-психологічними особистісними характеристиками, серед яких можна виділити: концепцію розкоші В. Зомбарта; ідею товарного фетишизму К. Маркса; теорії – прихованих мотивів споживача Е.Дітхтера; інстинкту конкуренції Г.Шмоллера; економічній взаємодії («теорія ігор») Дж. Неймана та О. Моргенштерна.

У 70-х роках XX ст. К. Бруннер головні властивості економічної поведінки людини звів у системну модель REMM (resourcesful, evaluative, maximizing man) – людина винахідлива, оцінююча, максимізуюча [2, с.55]. Проте, вона не враховувала впливу соціального фактору як динамічної складової, що виступає суттєвим недоліком в умовах зростання ролі реклами, пропаганди та інших важливих формування свідомості економічного суб'єкта.

Модель творчої людини – «homo creativus» була запропонована англійським економістом Дж. Фостером [3], яка передбачала створення економіки, що базується на знаннях, інноваціях і наукомістких технологіях, самореалізації, прагненні до досконалості. Закономірною особливістю моделі творчої людини є креативність, сутнісна основа якої – взаємодія таких структурних компонентів: 1) компетентність як сума знань і досвіду; 2) вміння творчо мислити, гнучкість і винахідливість у пошуку вирішення проблем; 3) мотивація. Модель творчої людини, по суті, є об'єктивною основою формування економічної системи нового типу, заснованої на інноваційно-креативному мисленні, пов'язаної із докорінними змінами в характері праці й типі працівника.

Сучасні моделі людини є більш складними, оскільки включають не тільки мотиваційні стимули, але й певні елементи психологічного характеру. Їх відмінними рисами є динамізм і різноманіття потреб (у самореалізації, свободі, бажанні духовного самовизначення), панування демократичних засад та колективних зв'язків. Нині особливого значення набувають якісні характеристики не лише людини-працівника (компетентність, навички, досвід, кваліфікація, здатність до самоосвіти, інтелект), але й людини-особистості (порядність, відповідальність, комунікабельність, колективізм). Не заперечуючи значення матеріальної основи в становленні людини, пріоритетними, на наш погляд, є соціокультурні детермінанти, якими є освіта, характер виховання, практичний і духовний досвід, що реалізуються у всіх формах і видах знання, мислення, здійснення власної практики. А це свідчить про те, що відбувається радикальна зміна акцентів – феномен власності на матеріальні засоби виробництва, як фундаментальний критерій, витісняється інтелектуальною власністю. В науковій літературі таке явище знайшло відображення у термінах: людський, інтелектуальний, соціальний капітал; людський потенціал.

Отже, підсумовуючи можна зазначити, що відповідно до модифікації самого ринкового господарства еволюціонувала і модель економічної людини. Господарський розвиток набув яскраво вираженої соціальної форми - спосіб життя, соціальна структура потреб, перетворився для людини із джерела виробництва засобів існування (речових, грошових, майнових) в сферу її самореалізації. Тобто сучасні уявлення про поведінку людини базуються на інноваційній, креативній та соціальній складових, які виходять на перший план в суспільстві.

Важливим аспектом для виявлення особливостей та побудови сучасної української моделі «економічної людини» має бути: розуміння мотивів та умов формування економічної поведінки, врахування реальних політичних обставин та соціально-демографічних характеристик, вплив невизначеності економічного становища, тобто розглядати її необхідно у контексті діалектики соціальної та економічної складових суспільного розвитку країни.

Література:

1. Федотова В. Г. Человек в экономических теориях: пределы онтологизации // Вопросы философии. – 2007. – № 9. – С. 20 – 31.
2. Бруннер К. Представление о человеке, концепция социума: два подхода к пониманию общества // Thesis. Мир человека. - 1993. – №3. – С. 56.
3. Foster J. Evolutionary macroeconomics / J. Foster. – L., 1987. – 244 s.